

בימים הזהם

★ בזמן הזה

מסע אל שאלות הקיום של העם היהודי

04 לשאלת הרוע בעולם (ג)

מה עושים קבוצות?

את שמחת תורה תשפ"ד סביר להניח שלא נשכח.

כולנו זוכרים היטב את הרגע בו הבנו שמשהו לא טוב קורה. הקפצה למילואים, עצירת ההקפות לתפילה, אזעקות בבוקר של חג ועדכונים בלתי פוסקים. מאותו רגע דבר לא חזר להיות כשהיה. מספרים בלתי נתפסים של נופלים, חטופים ופצועים. שברון לב נורא וכאב כמוהו לא חוינו מאז השואה. יחד עם הכאב הגדול צצות ועולות שאלות ותהיות עמוקות. אלה שאלות שליוו את עם ישראל לאורך היסטוריה רווית טרגדיות וקשיים והן חוזרות ונוקשות על דלת ליבנו כיום, כאשר אנו שבים וחווים את קשר הדם ארוך השנים של העם שלנו.

בסדרת המפגשים הקרובה נדון ונשוחח יחד. נשאל שאלות וניתן מקום לכאב. לא להכל יהיה מענה, כמובן. נלמד כיצד התייחסו לשאלות הללו במשך שלושת-אלפים-וחמש-מאות שנים של היסטוריה יהודית, נאזין לדברי ימי הדורות וננסה לאסוף כוחות, יחד.

חושבים על זה...

איך אנחנו
היינו נראים ללא
התמודדויות
עם קושי?

איך היה
נראה עולם
ללא רוע?

פרספקטיבה רחבה

"אני יודע, מצד אחד, כי המטפיסיקה הזאת של הרע עשתה נפלאות, או חוללה נסים, לעמנו, לקהילה היהודית ההיסטורית, אשר קורותיה הן מסכת מתמשכת של סבל וייסורים. הקהילה היהודית מצאה במטפיסיקה הזאת של הסבל הקלה, תקווה ותעצומות נפש. ובכל זאת, אפשר שמה שנראה כמוכח ופשוט לאבותינו, ששאבו את השראתם מאמונה איתנה ומחוויות מיסטיות נלהבות, טרנסצנדנטיות, יוכיח עצמו כעניין מסובך מאוד בכל הנוגע לאדם בן זמננו, המרוכז בעצמו, שנעקר משורשיו, והוא נע ונד במבוכי התלישות הרוחנית... **אני מודה ומתוודה במלוא הכנות, שאני באופן אישי מעולם לא הצלחתי במאמצי להביא את הבשורה המטפיסית הזאת לאנשים במצוקה.**"

(הגרי"ד סולובייצ'יק, האדם ועולמו, עמ' 262-263).

הרע לא ניתן למשמוש

היהדות, עם גישתה הריאליסטית לאדם ולמעמדו בתוך המציאות, הבינה, כי הרע לא ניתן לטשטוש ולחיפוי, וכי כל ניסיון להפחית ערכם של הניגוד והפילוג שבקיום לא יביא את האדם לא לידי מנוחת הנפש ולא לידי תפיסת הסוד האכסיסטנציאלי.

הרע הוא עובדה שאין להכחישה. ישנו רע; ישנו סבל, וישנם יסורי שאול ותופתה בעולם. מי שרוצה להטעות את עצמו על ידי היסח הדעת מן הקרע שבהוויה ועל ידי רומנטיזציה של חיי האדם, אינו אלא שוטה והוזה הזיות. **אי אפשר להתגבר על מפלצת הרע במחשבה פילוסופית-ספקולטיבית.**

(הרי"ד סולובייצ'יק, קול דודי דופק)

בזמן הזה

מדוע לדעתכם הרב סולובייצ'יק מתנגד כל כך לניסיון להתמודד עם הרוע בגישה הזו?

סוף מול אינסוף

לכן הכריעה היהדות, כי האדם, השקוע במעמקי גורליות קפואה, לשווא יבקש את פתרון בעיית הרע בתוך מסגרת המחשבה הספקולטיבית, כי לעולם לא ימצאנו. ודאי, כי עדותה של התורה על היצור שהוא טוב מאוד, אמיתית היא. אולם אין זה אמור אלא מבחינת ההצצה האינסופית של היוצר. בהסתכלות החלקית של האדם הסופי אין הטוב המוחלט שביצירה נחשף... משל למה הדבר דומה? לאדם המסתכל בשטיח נהדר, מעשה חושב, שציור מרהיב עין רקום עליו - מצדו השמאלי. האם הבטה כזו תהפך מקור חוויה אסתטית נשגבה?...

צולחים אתגרים

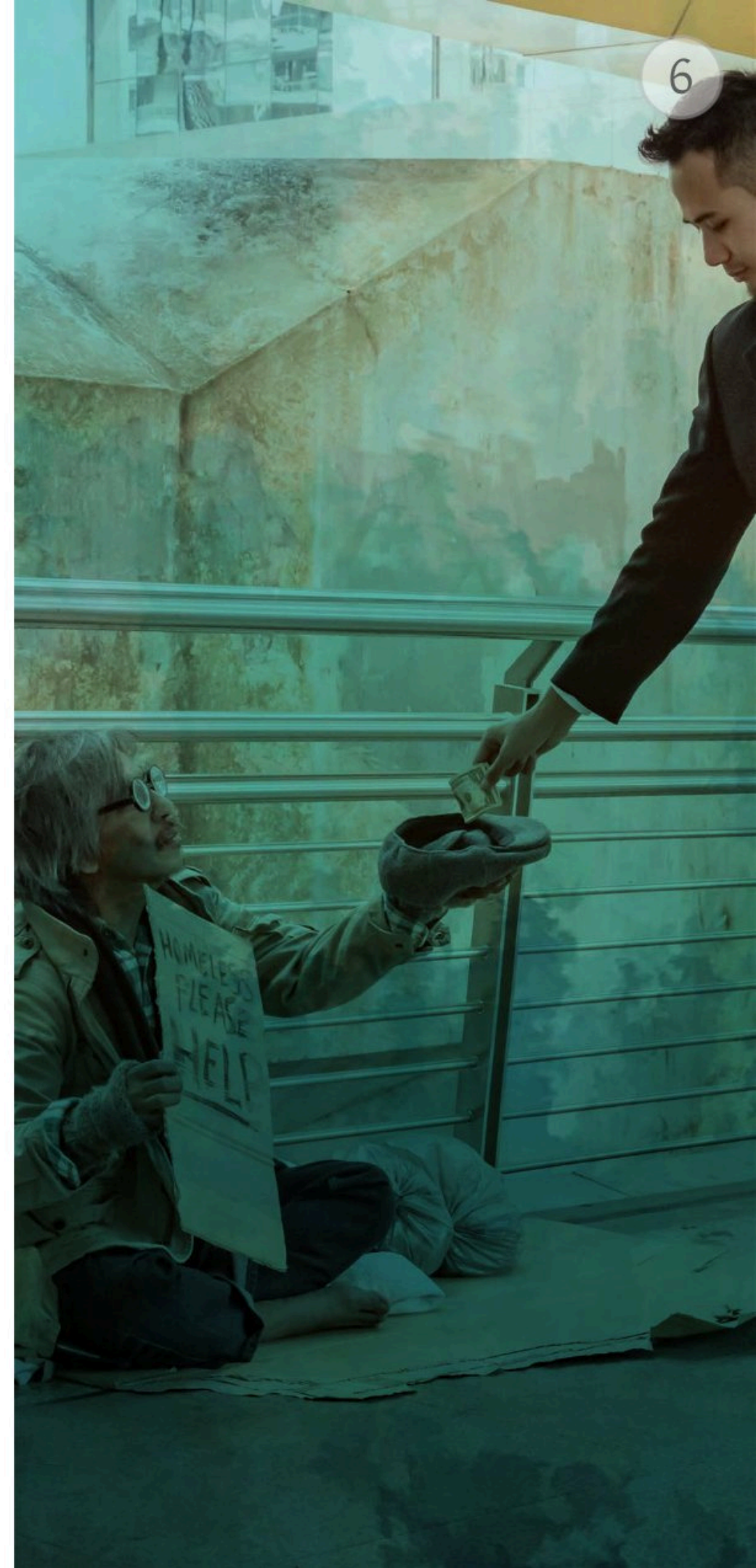
כמו שביארתי. ואמנם לכשימצאו כל אלה העניינים, הוצרכו מצבים שונים בבני האדם, שכולם יהיו ניסיון להם במה שיתנו מקום לכל פרטי בחינות הרע האלה, ומקום לאדם להתחזק כנגדם ולתפוס בסיבות.

דרך משל, אם לא היו עשירים ועניים, לא היה מקום שיהיה האדם מרחם ולא אכזרי, אך עתה הנה ינוסה העשיר בעושרו, אם יתאכזר על העני הצריך לו או אם ירחם עליו. וכן ינוסה העני, אם יסתפק במועט שבידו ויודה לאלוהיו או להפך. עוד יהיה העושר לעשיר ניסיון לראות אם ירום בו לבו, או אם ימשך בו אחר הבלי העולם ויעזוב את עבודת בוראו. ואם עם כל עושרו יהיה עניו ונכנע, ומואס בהבלי העולם ובוחר בתורה ועבודה, וכן כל כיוצא בזה

(דרך ה', חלק שני, פרק ג).

הנה כבר הקדמנו, שעניין העבודה שנמסרה לאדם, תלוי במה שנבראו בעולם ענייני טוב וענייני רע, והושם האדם ביניהם לבחור לו את הטוב. ואולם פרטי ענייני הטוב רבים הם וכן פרטי ענייני הרע, כי הלא כל מידה טובה מכלל הטוב, והפך זה כל מידה רעה.

דרך משל, הגאווה אחד מענייני הרע, והענווה מענייני הטוב. הרחמנות מענייני הטוב, והפכה האכזריות. ההסתפקות והשמחה בחלקו מענייני הטוב, והפכה מענייני הרע, וכן כל שאר פרטי המידות. והנה שיערה החכמה העליונה כל פרטי העניינים מזה המין שראויים לימצא וליפול אפשרותם בחוק האנושיות, לפי התכלית העיקרי שזכרנו במקומו, והמציא אותם בכל בחינותיהם, סיבותיהם ומסובביהם וכל המתלווה להם, וחוקק אפשרותם באדם,

מה עושים?

כשבן הייעוד סובל, הוא אומר בלבו: **"ישנו רע, ואני אינני מכחיש בו ואינני מחפה עליו בפלפולי סרק;** הנני מעוניין בו מבחינה הלכתית, כאדם הרוצה לדעת את המעשה אשר יעשה; אני שואל שאלה פשוטה: מה יעשה הסובל וחי בסבלו?". במישור זה, נקודת הכובד נעתקת מבחינת הסיבתיות והתכליתיות... לאספקט המעשי. הבעיה מנוסחת עכשיו בשפתה של ההלכה הפשוטה, וסובבת סחור סחור למשימה יומיומית. שאלת השאלות היא: מה מחייבים הייסורים את האדם, ובעיה זו חיבבה היהדות והעמידה אותה בטיבור עולם מחשבתה... אין אנו תוהים על **דרכי הקב"ה המופלאות**, אלא על דרך האדם אשר בה ילך כשהסבל קופץ עליו. אנו שואלים לא לסיבת הרע ולא לתכליתו, כי אם לתיקונו והעלאתו; איך יתנהג האדם בעת צרה? מה יעשה האדם ולא ימוק בייסוריו?

זבני דרד

הגרי"ד מייצר הבחנה בין שני מושגים: "קיום גורל" ו"קיום יעוד". "קיום גורל", מתמקד בחוויה של האדם כישות סבילה שמשועבד לכוחות העולם. צורת קיום זו, כאשר היא שואלת את שאלת הרוע, היא מנסחת ה"מטפיזיקה של הרע" שמסבירה מדוע קיים הרוע. עם זאת, גישה זו מייצרת "השליה עצמית – כפירה במציאות הרע בעולם" מאחר והיא מצדיקה את העוולות הקיימות בעולם. **את הגישה הזו הגרי"ד מבקר בחריפות:**

לצד "קיום הגורל" קיימת חוויית חיים אחרת. "קיום יעוד", שמדגיש את היכולת של האדם לשנות את מצבו הנתון, שנאבק עם הכוחות השונים שבעולם ואינו נכנע להם. לפי הגרי"ד, "תודעתו של האדם בעולמו... היא להפוך גורל ליעוד; קיום מופעל ומושפע לקיום פועל ומשפיע". מתוך קיום זה, עולה גישה אחרת לשאלת הרע בעולם.

לעדן את הנפש

התשובה ההלכתית לשאלה זו פשוטה מאד. היסורים באים כדי לרומם את האדם, לטהר את רוחו ולקדשו, לנקות את מחשבתו ולצרפה מכל פסולת השטחיות וסייגי הגסות; לעדן את נפשו ולהרחיב את אופק חייו. כללו של דבר: היסורים – תפקידם לתקן את הפגום באישיותו של האדם.

אוי ואבוי לו לאדם אם היסורים לא הביאוהו לידי משבר רוחני, ונשמתו נשארה קפויה ונעדרת סליחה!

כשמכאובים תועים בחללה של תבל ככחות אטומים ללא תועלת, קיטרוג גדול בוקע ועולה לעומת האדם המפסיד את סבלו.

ברשות היעוד האדם מכיר את המציאות כמו שהיא ואינו תאב להשתמש במטבעות הרמוניסטיות כדי להסתיר את הרע ולהעלימו מן העין. בן היעוד הוא ריאליסטון ביותר ואינו נרתע מפני התייצבות פנים בפנים מול הרע. גישתו הלכתית מוסרית היא ונטולה כל נימה מטאפיזית ספקולטיבית [...] במישור זה, נקודת הכובד נעתקת מבחינת הסיבתיות והתכליתיות [...] לאספקט המעשי [...] אנו שואלים לא לסיבת הרע ולא לתכליתו, כי אם לתיקונו והעלאתו;

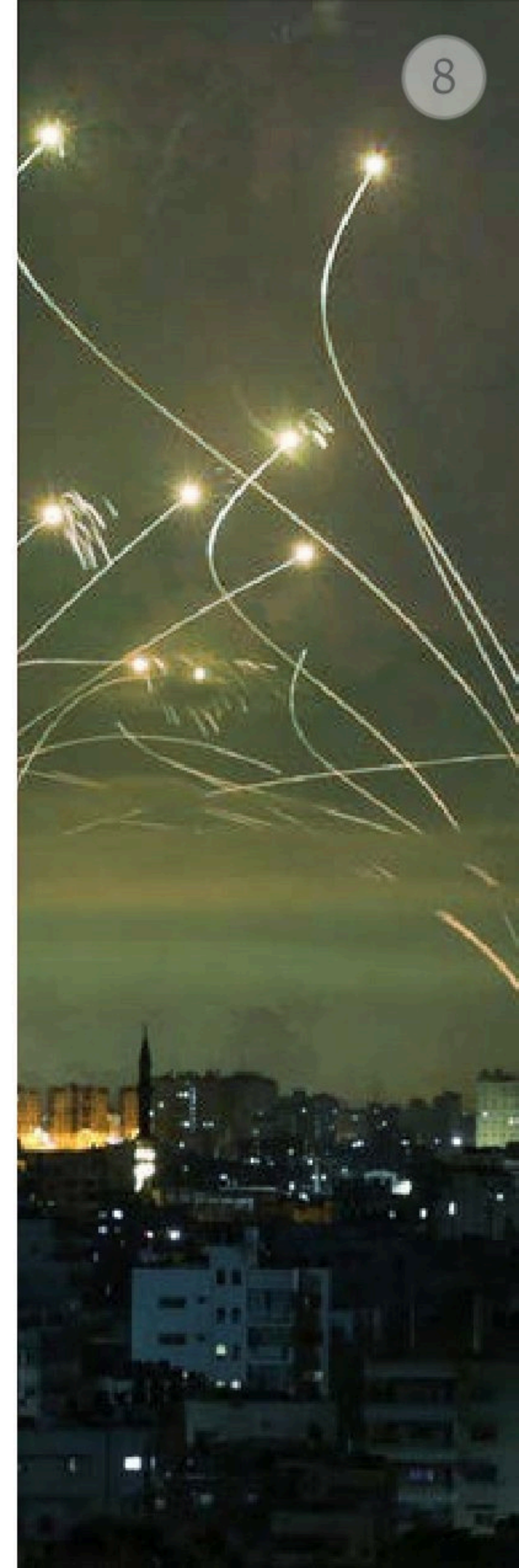
איך יתנהג האדם בעת צרה? מה יעשה האדם ולא ימוק בייסוריו?

אבני דרך

נקודת המוצא היא כי לא נצליח להבין את המבנה השלם של העולם כיון שזו ידיעה הקיימת רק לריבון העולמים. **השאלה הניצבת לפתחנו היא כיצד אנו פועלים כיום, מול הרוע.**

בזמן הזה

כיצד ניתן לנתב את הקושי לבניהעצמית?

להיות אנושי

לו יכולנו לראות כיצד הרע של היום מוביל את הטוב של מחר, לו יכולנו לראות מנקודת המבט של אלוקים בורא הכל – יכולנו להבין את הצדק, אך היינו משלמים על כך מחיר: **היינו חדלים להיות אנושיים.** היינו משלימים עם כל דבר, מצדיקים כל דבר, והופכים חרשים לבכּים של אלה שכואב להם. אלוקים איננו רוצה שנחדל להיות אנושיים, משום שאילו רצה, לא היה בורא אותנו (הרב יונתן זקס).

שלב הכרחי

מורי הרב נחום רבינוביץ' לימד אותי שזו הדרך להבין את הרגע שבו פגש משה את אלוקים לראשונה בסנה הבוער "וַיִּסְתַּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יֵרָא מֵהַבַּיִט אֶל הָאֱלֹקִים" (שמות ג, ו). מדוע ירא? מפני שידע שאם יבין את דרכי האלוקים הוא יאלץ להשלים עם העבדות ועם הדיכוי שבעולם. מנקודת המבט הגבוהה של הנצח הוא יראה שהרע הוא שלב הכרחי במסע אל הטוב. הוא יבין את אלוקים, אבל הוא יחדל להיות משה, לוחם הצדק שהתערב בכל מקום שראה שעוולה נעשית. **הוא ירא שלאחר שיראה את השמים יכה עיניו מראות את הארץ;** שהתקרבותו אל האינסוף תעלה לו באובדן אנושיותו (הרב זקס, המשך).

תודה רבה!

שבת
אכל היטב